

ЕВОЛЮЦІЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НА СВОБОДУ СОВІСТІ ТА ВІРОСПОВІДАННЯ В УКРАЇНІ У ВІДПОВІДНОСТІ ДО МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

У статті проаналізовано стан законодавства України у сфері свободи совісті та віросповідання та наголошено на необхідності внесення змін до нього, які витікають із міжнародних зобов'язань нашої держави та загалом відповідають міжнародним стандартам у зазначеній сфері.

Ключові слова: конституційне законодавство, релігія, церква, свобода совісті, віросповідання, міжнародно-правові норми.

Захист прав людини є однією з основних функцій будь-якої держави. Особливо актуальна ця функція для пострадянських держав, де права людини упродовж десятиліть фактично були лише пустою декларацією. Нинішні проблеми у сфері забезпечення права людини і свободи совісті в Україні також значною мірою зумовлені негативною радянською спадщиною. Однак з часу проголошення незалежності Україна взяла на себе зобов'язання привести національне законодавство у сфері забезпечення прав людини на свободу совісті та віросповідання у відповідність до міжнародних стандартів, які розробляються ООН, Радою Європи та іншими міжнародними організаціями. Крім того, підписання Угоди про асоціацію з ЄС також визначає серед пріоритетів Української держави захист прав і свобод людини.

Окремі питання правового регулювання у сфері свободи совісті та віросповідання розглядалися як у працях зарубіжних (Ф. М. Брільо, Ч. Мірабелі, Ф. Онида, М. Томпсон та ін.), так і українських вчених (В. В. Бедь, О. М. Биков, Л. Д. Владиченко, А. М. Колодний, Ю. Є. Решетніков, В. М. Сорокун, У. Б. Хаварівський та ін.). Однак ця проблема в контексті виконання міжнародних зобов'язань нашої держави на сьогодні висвітлена лише фрагментарно.

Метою даної статті є аналіз законодавства України у сфері свободи совісті та віросповідання та зазначення тих його недоліків і прогалин, необхідність усунення яких витікає із міжнародних зобов'язань нашої держави та загалом відповідає міжнародним стандартам у зазначеній сфері.

На сьогодні міжнародні стандарти щодо забезпечення прав і свободи людини у релігійній сфері визначені рядом міжнародних документів. Зокрема, Україна будучи членом ООН, зобов'язана дотримуватися затверджених її Статутом цілей і принципів діяльності, які передбачають повагу до прав людини й основних свобод, незважаючи на її релігійні переконання. Згідно зі ст. 2 «Загальної декларації прав людини» (прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р.) [1] «кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища».

Докладніше права людини на свободу совісті та релігії виписані в «Міжнародному пакті про громадянські і політичні права» (прийнятий 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН), який ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.1973 р. [2]. Відповідно до ст. 18 Пакту «кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних

обрядів та вчень». Згідно з частиною 2 цієї ж статті «ніхто не повинен зазнавати примусу, що принижує його свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір».

В одному з останніх профільних документів Організації Об'єднаних Націй – Резолюції Ради з прав людини «Дискримінація на основі релігії і переконань та її вплив на здійснення економічних, соціальних і культурних прав», прийнятій 20 березня 2009 р. [3], ООН відзначає, що проведення офіційного або правового розрізнення на національному рівні між різними заснованими на вірі громадами може бути дискримінацією і негативно позначатися на здійсненні свободи релігії або переконань. Як наслідок, Рада з прав людини ООН засуджує всі форми нетерпимості та дискримінації на основі релігії або переконань, а також порушення свободи думки, совісті, релігії або переконань. Рада закликає держави, серед іншого, забезпечити, щоб ніхто не піддавався дискримінації на основі релігії або переконань, особливо у відношенні доступу, зокрема, до гуманітарної допомоги, соціальних пільг або державної служби та щоб при здійсненні економічних, соціальних і культурних прав ніхто не зазнавав дискримінації, з огляду на свою релігію або переконання, законами про житло або земельну власність, законодавчими положеннями, що стосуються прав успадкування, неправомірним використанням положень про конфіскацію майна або будь-якими іншими видами дискримінаційної практики.

Ряд документів, що доповнюють міжнародні стандарти у сфері прав і свобод людини на свободу совісті і релігійні переконання прийняла Рада Європи. Так, Конвенція Ради Європи «Про захист прав людини і основоположних свобод» від 04.11.1950 р. (Конвенцію ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. [4]) містить ст. 9 «Свобода думки, совісті і релігії», відповідно до якої «кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно». Згідно з частиною другою цієї ж статті «свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

У свою чергу, у Рекомендації 1962 (2011) «Релігійний аспект міжкультурного діалогу» [5] Парламентська асамблея Ради Європи нагадує про обов'язок держави забезпечити всі релігійні громади, що дотримуються засадничих цінностей, належним правовим статусом, що гарантує провадження права на свободу релігії, а також те, що будь-яка преференційна допомога, що надається певній релігійній громаді, не є непропорційною та дискримінаційною по відношенню до інших громад. Крім того, відповідно до п. 15 Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи «Про релігійну терпимість у демократичному суспільстві» № 1202 (1993) [6] «світська держава не повинна нав'язувати своїм громадянам жодних релігійних зобов'язань. Вона має також сприяти повазі до всіх визнаних релігійних громад і полегшувати їхні стосунки з суспільством у цілому». «Європейська історія свідчить, що співіснування іудаїстської, християнської та ісламської культур, коли воно ґрунтувалося на взаємній повазі й терпимості, сприяло процвітанню націй», – наголошує п. 13 Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи.

Чинне законодавство України щодо гарантій забезпечення прав людини на свободу совісті і релігійні переконання значною мірою базується як на попередніх вітчизняних нормах і усталених традиціях, так і міжнародних засадничих принципах і зобов'язаннях нашої держави, взятих на себе шляхом підписання й ратифікації ряду міжнародних і двосторонніх угод. Зокрема, Конституція України від 28 червня 1996 р. врахувала досвід провідних демократичних держав і сфері захисту прав людини на свободу совісті і віросповідання. Держава взяла на себе гарантії сприяти розвитку релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин. Розвиток цієї самобутності згідно з Основним Законом є невід'ємним правом будь-якого народу. Так, статтею 21 Конституції України проголошено основоположний принцип, згідно з яким «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах, а права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними». А згідно зі ст. 24

Основного Закону усі громадяни держави є рівними перед законом. Відповідно, не може бути жодних привілеїв чи обмежень, у тому числі через їхні релігійні переконання.

Безпосередньо право на свободу світогляду і віросповідання гарантується ст. 35 Конституції України. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Як і в будь-якій демократичній державі, здійснення цього права може бути обмежене лише законом в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. Водночас згідно з нормами Основного Закону ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань. Виняток становить хіба що виконання військового обов'язку. Так, згідно з тією ж ст. 35 Конституції України, у разі якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою. Враховуючи досить строкатий склад населення нашої держави як у національному, так і конфесійному аспекті, а також те, що упродовж багатьох років українське суспільство фактично жило в умовах атеїстичного виховання, жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова, Церква і релігійні організації в Україні й надалі відокремлені від держави, а школа – від церкви. Крім того, Основний Закон нашої держави у ст. 37 закладає додатковий механізм забезпечення віротерпимості й толерантності, заборонивши утворення та діяльність політичних партій і громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на розпалювання релігійної ворожнечі. Таким чином, Конституція України гарантувала основні норми і стандарти захисту прав людини на свободу совісті і віросповідання, розроблені у рамках ООН.

Однак будь-які конституційні гарантії виконуються лише тоді, коли підкріплені дієвими нормами інших законодавчих та підзаконних актів, а також встановлюють відповідальність за порушення відповідних прав. В Україні передбачено у тому числі і кримінальну відповідальність за умисні дії, спрямовані на розпалювання релігійної ворожнечі й ненависті та образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками релігійних переконань (ст. 161 Кримінального кодексу України) [7]. Так само караним є незаконне перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд; примушування священнослужителя шляхом фізичного або психічного насильства до проведення релігійного обряду; посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів (ст. 180, 181 Кримінального кодексу України) [7]. Кримінальна відповідальність за подібні дії передбачена в більшості демократичних країн, що загалом забезпечує толерантне ставлення до релігійних почуттів інших громадян, а також служить тим захисним механізмом з боку держави, який не дає поширюватися як релігійному фанатизму, так і релігійній нетерпимості. У цьому контексті норми вітчизняного законодавства загалом кореспондуються з нормами країн – членів ЄС.

Докладніше норми щодо забезпечення прав громадян на свободу совісті регламентуються базовим Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 р. [8]. Характерно, що цей закон було прийнято ще до здобуття Україною незалежності. Тому й не дивно, що він був далеким від досконалості й потребував численних змін вже незабаром після прийняття. Однак на той час Закон відображав прагнення широких верств суспільства до демократизації держави й забезпечення основоположних прав і свобод громадян. Згідно зі ст. 3 Закону кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті, яке включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культу, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Ніхто не може встановлювати обов'язкових переконань і світогляду. Не допускається будь-яке примушування при визначенні громадянином свого ставлення до релігії, до сповідання або відмови від сповідання релігії, до участі або неучасті в богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях, навчання релігії.

При цьому чітко регламентовано, що здійснення свободи сповідувати релігію або переконання підлягає лише тим обмеженням, які необхідні для охорони громадської безпеки та порядку, життя, здоров'я і моралі, а також прав і свобод інших громадян, які встановлені законом і відповідають міжнародним зобов'язанням України.

Закон також гарантує рівність усіх релігій в Україні та забороняє будь-яку дискримінацію за релігійною ознакою. Зокрема, згідно зі ст. 4 Закону громадяни України є рівними перед законом і мають рівні права в усіх галузях економічного, політичного, соціального і культурного життя незалежно від їх ставлення до релігії. В офіційних документах ставлення громадянина до релігії не вказується. Будь-яке пряме чи непряме обмеження прав, встановлення прямих чи непрямих переваг громадян залежно від їх ставлення до релігії, так само як і розпалювання пов'язаних із цим ворожнечі й ненависті чи ображання почуттів громадян, тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом.

Варто відзначити, що до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» вже тринадцять раз вносилися зміни, тож він за своєю суттю наближається до тих міжнародних стандартів, які визначені як дороговказ окремим державам у сфері захисту прав і свобод громадян та іноземців, які на законних підставах перебувають на території певної держави.

Разом із тим чинне законодавство про свободу совісті та віросповідання далеко не повністю забезпечує дотримання прав і свобод, які вже давно стали стандартами в провідних демократичних державах. На недосконалість чинного Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», крім українських фахівців та громадськості, вказували й зарубіжні експерти. ПАРЕ також здійснює моніторинг дотримання Україною релігійних прав і свобод, відзначаючи у своїх доповідях недоліки чинного національного законодавства та ухвалюючи резолюції щодо необхідності їх усунення. Так, у Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» № 1722 (2005) [9] наголошувалося, що законом обмежуються форми, у яких можуть створюватись релігійні організації, забороняється створювати місцеві або регіональні відділення без статусу юридичної особи, не передбачається надання статусу юридичної особи релігійним об'єднанням, проводиться дискримінація іноземців та осіб без громадянства. У цьому ж документі йшлося й про те, законодавству України все ще бракує ефективних правових способів повернення церковного майна. Крім того, повернення майна релігійним організаціям залежить від органів місцевої влади, що в більшості випадків тягне за собою не відновлення права власності, а передачу майна у безоплатну оренду. У свою чергу, Європейський суд з прав людини у справі «Свято-Михайлівська парафія проти України» від 14 червня 2007 р. серед прогалин Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» відзначив недостатньо чітко прописані підстави для відмови релігійній організації у реєстрації статуту та незрозумілу класифікацію релігійних організацій [10].

Україна намагається враховувати рекомендації міжнародних організацій щодо поліпшення захисту прав і свобод людини у сфері свободи совісті та віросповідання. Так, наприклад, беручи до уваги Резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи 1466 (2005), 1755 (2010) і Рекомендацію ПАРЕ 1722 (2005) Президент України своїм Указом від 12 січня 2011 р. № 24/2011 [11] затвердив План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи, яким, серед іншого, передбачено прийняття в новій редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», повернення культових будівель релігійним організаціям та ін. Однак багато із передбачених Планом досі так і не реалізовані.

Чи не найбільше колізій містять норми щодо реєстрації релігійних організацій. Так, до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» було включено норму ще союзного закону 1990 року, згідно з якою встановлюється обмеження на мінімальну кількість засновників, які можуть зареєструвати статут організації, у кількості 10 осіб. Ця норма є чинною й сьогодні. Натомість для реєстрації громадських організацій необхідний мінімум становить 3 особи, тобто норма Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» є дискримінаційною. Крім того, релігійні організації фактично проходять процес подвійної реєстрації – шляхом реєстрації статуту (положення) релігійної громади, релігій-

ного центру, управління, монастиря, релігійного братства, місії та духовного навчального закладу згідно із Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації», а також у державному реєстраційному органі відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Варто відзначити, що встановлений частиною третьою ст. 14 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» місячний термін для реєстрації статуту (положення) відповідно до частини четвертої цієї ж статті може бути подовжений до трьох місяців за умови, коли «у необхідних випадках орган, який здійснює реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій, може зажадати висновок місцевої державної адміністрації, виконавчого органу сільської, селищної, міської ради, а також спеціалістів». Тлумачення «необхідних випадків» органом є приводом для зловживань і затягування, але навіть тримісячний термін реєстрації статуту (положення) нерідко перевищується, свідчення чого є численні судові позови релігійних громад до реєструючих органів. Так само досі має місце невиконання норм Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо повернення релігійним громадам культових споруд і майна, непослідовною є політика держави щодо надання релігійним організаціям пільг на тепло- та електропостачання та ін. У свою чергу, практично відсутній державний нагляд за дотриманням релігійними організаціями статутних положень, що нерідко призводить до деструктивної діяльності окремих релігійних об'єднань, вчинення ними дій, спрямованих на незаконне заволодіння коштами або майном громадян. Ці та інші питання потребують додаткового законодавчого врегулювання.

Висновки. На сьогодні законодавство України про свободу совісті і віросповідання складається з Конституції України, Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» й інших нормативно-правових актів, які загалом дають можливість громадянам вільно висловлювати свої релігійні погляди, сповідувати ту чи іншу релігію та дотримуватися релігійних обрядів. Разом із тим членство України в міжнародних організаціях та необхідність дотримання міжнародних стандартів у сфері захисту релігійних прав людини вимагають внесення ряду доповнень і змін до чинного законодавства України з метою якнайповнішого забезпечення права на свободу совісті та віросповідання. На необхідність таких змін неодноразово вказували ПАРЄ та інші міжнародні організації, виявляючи конкретні порушення, які потребують усунення, у тому числі й на законодавчому рівні. Саме із врахуванням відповідних стандартів, рекомендацій і зауважень має відбуватися удосконалення національного законодавства щодо захисту прав людини і громадянина на свободу совісті та віросповідання.

Література:

1. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року // Офіційний веб-портал Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/995_015
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Резолюція Ради з прав людини ООН «Дискримінація на основі релігії і переконань та її вплив на здійснення економічних, соціальних і культурних прав» від 20 березня 2009 р. // Інститут релігійної свободи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=290&catid=47&Itemid=74&lang=uk
4. Про ратифікацію Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року», Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80/ed20090527>
5. Релігійний аспект міжкультурного діалогу : Рекомендація 1962 (2011) Парламентської асамблеї Ради Європи // Інститут релігійної свободи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=934%3A1&catid=43%3Aeu&Itemid=70&lang=uk
6. Рекомендації Парламентської асамблеї Ради Європи «Про релігійну терпимість у демократичному суспільстві» № 1202 (1993) // Офіс Ради Європи в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.coe.kiev.ua/docs/pase/rec1202\(93\).htm](http://www.coe.kiev.ua/docs/pase/rec1202(93).htm)
7. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. у редакції від 11.07.2014 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/2341-14>

8. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987-ХІІ у редакції від 02.03.2014 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

9. Рекомендація 1722 (2005) Парламентської асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_612

10. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні. 2011 рік // Релігійно-інформаційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/resources/governments_doc/relig_freedom/46828/

11. Про План заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи : Указ Президента України від 12 січня 2011 р. № 24/2011 (Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 505/2011 від 27.04.2011 р.) // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24/2011>

Мищак И. Н. Эволюция законодательного обеспечения прав на свободу совести и вероисповедания в Украине в соответствии с международными стандартами.

В статье проанализировано состояние законодательства Украины в сфере свободы совести и вероисповедания и отмечена необходимость внесения изменений в него, вытекающая из международных обязательств нашего государства и в целом соответствующая международным стандартам в указанной сфере.

Ключевые слова: конституционное законодательство, религия, церковь, свобода совести, вероисповедания, международно-правовые нормы.

Myshchak I. Evolution of legal enforcement of right to freedom of conscience and religion in Ukraine in conformity with international standards.

The article analyzes the legislation of Ukraine in the field of freedom of conscience and religion and proposes the appropriate changes under the international obligations of our country, and generally consistent with international standards in this area.

Keywords: constitutional law, religion, church, freedom of conscience, religion, international legal norms.

Д.В. Брилев,

*к.филос.н., доцент кафедры культурологии
НПУ им. М.П. Драгоманова*

«ИСЛАМСКАЯ» ИСТОРИЯ УКРАИНЫ: ЛЕГЕНДЫ ПРОШЛОГО И МИФЫ СОВРЕМЕННОСТИ

Статья посвящена особенностям истории ислама в Украине. Автор предлагает деление «исламской» истории Украины на три этапа: «легендарный», исторический («крымский») и новейший. В статье рассматриваются особенности этих периодов, а также рассматривается проблема «традиционного» и «нетрадиционного» для Украины ислама. Автор делает вывод о том, что, несмотря на длительную историю присутствия ислама на территории Украины, в настоящее время происходит не реконструирование, а конструирование «украинского» ислама, во многом – на мифических основаниях, не связанных с реальной историей.

Ключевые слова: ислам в Украине, «традиционный» и «нетрадиционный» ислам

Реконструкция «исламской» истории в Украине представляет собой весьма сложный процесс, поскольку вопрос исламского присутствия в истории Украины крайне мифологизирован, а также идеологизирован. Ситуацию усугубляет крайне скудная информация о раннем этапе проникновения ислама на территорию современной Украины, а также неоднозначный характер взаимоотношений между исламским миром и украинскими землями позднее, в период существования Крымского ханства.

Историю присутствия ислама на территории современной Украины можно условно разделить на три этапа: “легендарный”, “исторический” (или “крымский”) и “новейший”.

“Легендарный” период исламской истории Украины может быть начат еще со времен существования древнерусского государства, которое вело торговлю с Арабским халифатом и Волжской Булгарией (принявшей ислам в качестве государственной религии в 922 году).